

maslahatı, bir köle azat etmekteki maslahattan daha kuvvetli görmüştür. Çünkü bu fakihe göre kefaretin illeti, Ramazan orucunu bozmayı önlemektir. Bu da kefaretin cezası olan oruç tutmakla daha etkili bir şekilde önlenir. Hâlbuki otuz köleyi hürriyete kavuşturmak (Ramazan orucunu her gün bozduğu takdirde), insanların nazarında altmış gün oruç tutmaktan çok daha hayırlıdır. Bu sebeple Şâri‘in köle azat etme emrindeki maksadı/amacı, oruçla kazanılan ahlâkî sonuçtaki maksadından/amacından daha yüksektir.

- e. **Münâsib-i Mürsel/el-Münâsibu'l-Mürsel/المناسب المرسل (Mürsel Olan Münâsib Vastf):** Şâri‘ tarafından ne muteber ne de geçersiz sayılan, hakkında ne muteber olduğuna ne de ilga edildiğine dair şer‘î bir delil bulunmayan vasıf/illettir. Bu vasfa, “müctehidlerin takdirine bırakılmış münâsib” anlamında “münâsib-i mürsel/el-münâsibu'l-mürsel” veya “maslahat-ı mürsele/maslahatu'l-mürsele” adı verilmektedir. Bu vasfa göre ta‘lil yapılması ve bu vasfa göre hüküm bina edilmesi İslâm Hukukçuları arasında ihtilâf konusudur. Mâlikîler ve Hanbelîler, “münâsib-i mürsel”i hüccet/delil olarak kabul etmekte ve buna “mesâlih-i mürsele” adını vermektedirler. Hanefî ve Şâfi‘ler ise “münâsib-i mürsel”i hüccet/delil olarak kabul etmemektedirler.

Şâri‘ tarafından muteber olduğu bildirilen vasıfların bazıları “mesâlih-i mürsel” sayılmaktadır. Ancak, bu da mazbut/istikrarlı değildir. Bununla beraber Mâlikîler ve Hanbelîler bunu hüccet/delil olarak kabul etmektedirler.

İllet olmaya elverişli görülecek bir vasfın mutlaka Şâri‘ tarafından belirtilmesi gerekmektedir. Muteber olan vasıfların tamamının zarurî olarak şer‘î bir delile dayanmış olduğu da açıkça görülmektedir.

Maslahat-ı Mürsele/المصلحة المرسله

Maslahat-ı Mürsele’nin Tanımı

Şâri‘ tarafından muteber veya geçersiz sayıldığına dair bir delil bulunmayan, hükmün kendisine bağlanması ve üzerine hüküm bina edilmesi, insanlara bir fayda sağlamasına ya da insanlardan bir zarar gidermesine bağlı olan maslahattır.

Tanımdan da anlaşılacağı gibi maslahat-ı mürsele:

- Şâri‘in hükmünü açıklamadığı yani geçerli ya da geçersiz olduğunu belirtmediği,
- Kendisine kıyâs yapılabilecek bir nass ya da icmâ‘ ile sabit olan bir hükmün bulunmadığı

Durumlarda söz konusu olmaktadır.

Müctehid, karşılaştığı bir olayda, bu iki şartı taşıyan bir maslahatın bulunduğunu tespit ettiği takdirde, maslahat-ı mürseleyi bir delil olarak kabul ederek, bu yönde bir hüküm verebilecektir.

Maslahat-ı mürsele, Şâri‘ tarafından muteber veya geçersiz sayıldığına dair bir delil bulunmayan, hükmün kendisine bağlanması ve üzerine hüküm bina edilmesi, insanlara bir fayda sağlamasına ya da insanlardan bir zarar gidermesine bağlı olan maslahattır.

İslam Hukukçularının çoğunluğu/cumhûr, maslahat-ı mürselenin hüküm koyarken dikkate alınması gerekli bir temel prensip, şer 'î bir delil olduğu görüşündedir. Her ne kadar usûl kitaplarında, maslahat-ı mürselenin sadece İmam Mâlik tarafından şer 'î delil olarak kabul edildiği belirtilmekte ise de, fıkıh kitapları incelendiğinde, diğer mezhep imamlarının da maslahat-ı mürseleyi delil olarak kullandıkları görülmektedir.

Maslahatların Çeşitleri

Maslahatlar/faydalar, hüküm çıkarma konusunda muteber olup olmamaları bakımından üçe ayrılır:

1. **Muteber Maslahatlar/el-Mesâlihu'l-Muteber/المصالح المعتبرة:** Bu maslahat/fayda, Şâri'in hüküm koyarken göz önünde bulundurduğu illet ve maslahattır. Aklın, canın, malın korunması gibi, Şer'î Hükümlerin gerçekleştirilmesini hedeflediği her türlü maslahat bu çeşide girer. Şâri' aklın korunması için içkiyi haram kılmış, canın korunması için adam öldürmeyi yasaklamış, malın korunması için hırsızlığı yasaklamıştır. Bu yasakları çiğneyenler için de müeyyideler koymuştur.

Kıyâsı delil olarak kabul eden İslâm Hukukçuları, bu tür maslahatlara dayanılarak hüküm konulabileceği konusuna görüş birliğine varmışlardır.

Şâri' aklın korunması için içkiyi haram kılmış, canın korunması için adam öldürmeyi yasaklamış, malın korunması için hırsızlığı yasaklamıştır.

2. **Muteber Olmayan/Geçersiz Sayılan Maslahatlar (el-Mesâlihu'l-Merdûde/el-Mesâlihu'l-Mulgâ)/المصالح الملقاة:** Şer 'î bir delilin, Şâri' tarafından muteber/geçerli sayılmayacağını gösterdiği maslahatlardır. Örneğin, savaşta düşmana teslim olmak, ferdin hayatını kurtarması açısından bakıldığında bazen faydalı bir davranış olarak görülebilir. Ancak, Şâri' bu faydayı geçerli saymamış, düşmanla savaşılmasını ve vatanın savunulmasını emretmiştir. Çünkü bu, Müslümanların varlık ve şerefine korunması açısından daha üstün bir fayda sağlamaktadır. İslâm Hukukçuları, bu tür maslahatlara dayanılarak hüküm konulamayacağı hususunda görüş birliğine varmışlardır.
3. **Muteber ya da Geçersiz Olduğuna Dair Herhangi Bir Delil Bulunmayan Maslahatlar (el-Mesâlihu'l-Mürsele)/المصالح المرسلة:** Geçerli ya da geçersiz olduklarına dair Şâri' tarafından herhangi bir delil konulmamış olan maslahatlardır. Bu maslahatlar, ictihâda bırakılmıştır. Yardımcı kaynak olarak ele alacağımız işte bu maslahat türüdür.

Maslahat-ı Mürsele ile Hüküm Vermenin Şartları

Maslahat-ı Mürsele'yi delil olarak kabul eden İslâm Hukukçuları, maslahat-ı mürseleyle dayanarak hüküm koyabilmek için dört şart öne sürmüşlerdir:

1. Maslahatın şer'î bir delil tarafından geçersiz sayılmamış olması gerekmektedir. Böyle bir delilin var olması durumunda maslahata göre hüküm verilemez. Örneğin, az önce de belirttiğimiz gibi, saldıran düşmana karşı savaşmayıp, teslim olmak, bazı yönlerden faydalı görünse de bu maslahata itibar edilmez. Zira düşmana teslim olmakla sağlanacak -ölümden kurtulmak, malların telef olmaktan kurtarılması gibi - bazı faydalar, Şâri' tarafından makbul sayılmamış aksine, geçersiz kılınmıştır. Bu şer 'î delil de cihâd, din ve vatani savunmayı emreden nasslardır.

2. Maslahatın/faydanın var olduğundan emin olunmalıdır. Yani bir olay hakkında maslahat-ı mürseleye dayanarak hüküm verileceği zaman, verilecek olan bu hükmün, arzulanan faydayı gerçekleştireceğinden ya da bir zararı gidereceğinden emin olunmalıdır. Zira vehme dayanan maslahatlara göre hüküm verilmesi, yanlış sonuçlar doğurabilir. Örneğin, boşama yetkisini kocadan alıp tamamen hâkime verme düşüncesi, vehme dayanan bir maslahat düşüncesidir. Çünkü böyle bir durumda ortaya çıkacak zarar, sağlayacağı düşünülen faydayı aşacaktır. Zira böyle olduğu takdirde erkek, aile hayatında istikrar için zorunlu olan aile birliğinin reisi olma özelliğini ve bu özelliğini destekleyen yetkilerini kaybedecektir.
3. Maslahat, özel değil genel olmalıdır. Maslahat, kendisiyle hüküm verildiğinde, bu hüküm, insanların çoğunluğu için bir fayda sağlıyor ya da çoğunluğu ilgilendiren bir zararı ortadan kaldırıyorsa, ancak o zaman genel sayılabilir; sadece bir kişinin ya da bazı kişilerin fayda veya zararları ile ilgiliyse böyle bir maslahat özel sayılır ve ona göre hüküm verilmez.
4. Maslahatın, mahiyeti itibariyle makul olması gerekir. Yani maslahatta, sağduyulu insanlar tarafından kabul görececek nitelikte bir fayda ve zarar düşüncesinin bulunması gerekmektedir.

Maslahatta, sağduyulu insanlar tarafından kabul görececek nitelikte bir fayda ve zarar düşüncesinin bulunması gerekmektedir.

Sahabenin maslahat-ı mürseleye dayanarak verdikleri hükümlerden bazıları şunlardır:

- a. Kur'ân sahifelerinin, Hz. Ebû Bekir döneminde bir mushafta toplanması. Bu konuda ne Kitâb'ta (Kur'ân) ne de Sünnet'te herhangi bir hüküm yoktur. Bu, maslahat-ı mürsele esası üzerine verilmiş bir hükümdür.
- b. Hz. Ebû Bekir'in maslahat-ı mürsele düşüncesine dayanarak, kendisinden sonra halife olarak Hz. Ömer'i tayin etmesi. Bu konuda da olumlu ya da olumsuz herhangi bir şer 'î delil bulunmamaktadır.
- c. Hz. Ömer'in, fethedilen toprakları, mücahitler arasında dağıtmayıp eski sahiplerinin ellerinde bırakması. Bu durum, Müslümanlara sürekli gelir kaynağı sağlayacak "harâc" vergisinin alınması ve sınırların korunması gibi maslahatlara dayanarak verilmiş bir hükümdür.

Hz. Ömer'in, fethedilen toprakları, mücahitler arasında dağıtmayıp eski sahiplerinin ellerinde bırakması, maslahat-ı mürseleye örnektir.

İslam Hukuk tarihinde maslahat-ı mürseleye dayanılarak verilmiş benzeri hüküm örnekleri çoktur. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi "maslahat-ı mürsele", İslâm Hukuku temel ilkelerinin en önemlilerinden biridir. İslam Hukukunun ruhuna ve temel ilkelerine nüfuz edebilmiş ehliyetli kimseler; Kitâb, Sünnet ve İcmâ'da özel bir delil bulamadıklarında, maslahat-ı mürsele ilkesinden/delilinden yararlanmak suretiyle, İslam toplumunun yeni ihtiyaçlarına cevap veren ve bu toplumun hayrına olacak sonuçları gerçekleştirecek hükümler ve kanunlar koyabilirler. Devletin ihtiyaç duyması halinde, zenginlere vergi konulması, ihtiyaç fazlası evi olan kimselerin açıkta kalan kimselere barınacak yer vermeye zorlanması, çalışma saatlerinin ve

ücretlerin sınırlandırılması gibi düzenlemeler, “maslahat-ı mürsele”yi esas alarak yapılacak uygulamalara örnek olarak verilebilir.

Maslahat-ı Mürsele ile Kıyâs’ın Karşılaştırılması

Maslahat-ı Mürsele ile Kıyâs incelendiğinde, iki noktada birleştikleri, iki noktada da birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir.

Birleştikleri Noktalar

- Kıyâsa da maslahat-ı mürselede de ancak hakkında Kitâb, Sünen veya İcmâ ‘da özel hüküm bulunmayan konularda başvurulabilmektedir.
- Kıyâs ile verilen hüküm de maslahat-ı mürsele ile verilen hüküm de, hükmün konulmasında illet ve gerekçe olmaya elverişli olduğuna kanaat getirilen uygun bir vasfa dayandırılmaktadır.

Ayrıldıkları Noktalar

- Kıyâsa göre hüküm verilen bir konuda, bu konunun bir benzeri, Kitâb, Sünen veya İcmâ ‘da yer almaktadır. Ortaya çıkan yeni konu hakkında, ortak bir benzerlik/illet sebebiyle bunlara kıyâs edilerek hüküm verilmektedir.

Maslahat-ı mürselede göre hüküm verilen konularda ise, kendisine kıyâs edilecek benzer bir konu yoktur. Hüküm, doğrudan doğruya maslahat-ı mürsele (fayda temini-zararın giderilmesi) esasına dayanılarak elde edilmektedir.

- Kıyâsta, hükmün kendisine bina edildiği maslahatın muteber olduğu hususunda özel bir delil vardır. Maslahat-ı mürselede dayanılarak hüküm verilirken ise, hükmün dayandırıldığı maslahat hakkında, olumlu ya da olumsuz herhangi şer‘î bir delil yoktur.

İstihsân/الإستحسان

İstihsânın Tanımı

İstihsân; müctehidin bir olayda, daha kuvvetli gördüğü bir husustan dolayı, o olaya benzerlerinin hükmünü vermektен vazgeçip başka bir hükme yönelmesidir. Müctehid, istihsân ile hüküm verirken; karşılaşılan bir olayda, nass, icmâ ‘, zaruret, gizli kıyâs, örf ve maslahat gibi bir delile dayanarak, o olayın benzerlerine verdiği hükümden vazgeçmekte ve yeni olay hakkında başka bir hüküm vermektedir.

İstihsân; müctehidin bir olayda, daha kuvvetli gördüğü bir husustan dolayı, o olaya benzerlerinin hükmünü vermektен vazgeçip başka bir hükme yönelmesidir.

Görüldüğü gibi müctehidin, oraya çıkan bir olayda, benzeri olaylardaki hükümden vazgeçip başka bir hüküm vermesi, bu konuda özel bir nassın, icmâ ‘ın, zaruretin, kapalı kıyâsın, örfün ya da maslahatın var olması sebebin dayanmaktadır.

İstihsânın Çeşitleri

Tarifinden de anlaşılacağı gibi istihsân, taşıdığı özelliğe göre altı çeşittir:

1. **Nass Sebebiyle İstihsân/İstihsânu’s-Sünne/الإستحسان بالسنة:** Bir konuda, kıyâsı reddetmeyi gerektiren bir sünnetin varlığı sebebiyle gerçekleşen istihsândır. Bu istihsân çeşidinde, bir konuda belirli bir nass vardır. Bu nass, genel nass veya yerleşmiş olan bir kural gereğince bu